

ВСТУП

*Високоповажному
ДЖОРДЖУ ЛИТТЛТОНУ¹, есквайру,
лордові-уповноваженому Державної скарбниці².*

Сер,

попри вашу постійну відмову поставити перед цією присвятою своє ім'я, я все ж наполягаю на власному праві шукати вашого покровительства для сеї моєї праці.

Саме завдяки вам, сер, ця історія взагалі була написана. Через ваше побажання у мене вперше виникла думка про подібний твір. Відтоді минуло так багато років, що ви, ймовірно, вже забули про сю обставину, однак ваші бажання — для мене закон, і враження про це ніколи не зітруться з моєї пам'яті.

І знову ж таки, сер, — без вашої допомоги ця історія ніколи не була б завершена. Нехай вас не дивує таке моє твердження. Я не хочу, щоб вас запідозрили в тому, що ви пишете романи. Я хочу лише сказати, що частково завдячую вам своїм існуванням впродовж значної частини часу, яку я витратив на свій твір. Є ще одна обставина, про яку я хотів би вам нагадати, якщо вже ви такий забудькуватий і не пам'ятаєте своїх учинків, — але про них, сподіваюсь, я завжди пам'ятатиму краще, ніж ви.

Й останнє. Саме завдяки вам ця історія з'явилася в її нинішньому вигляді. Якщо в цьому творі, як дехто мав приємність зауважити, дано зображення на правду доброзичливої людини яскравіше за те, що зазвичай трапляється в літературі, — то чи виникнуть у будь-кого, хто знає вас, хоч найменші сумніви,

¹ Литтлтон George (Lyttelton, 1st Baron Lyttelton; 1709–1773) — англійський політик і меценат. Він був другом Філдінґа й автором кількох творів, допомагав іншим письменникам і протегував митців. Матеріально підтримував поета А. Поупа в 1730-х роках і Філдінґа в 1750-х.

² Лорд-уповноважений — один із 5 лордів-уповноважених, які входять до складу керівництва міністерства фінансів Великої Британії.

з кого списано сей образ? Гадаю, світ не настільки леститиме мені, щоби вирішити, що я списав його з самого себе. Мені до цього байдуже, однак усі мусять визнати, що двоє людей¹, у яких я запозичив цю рису — двоє найкращих і найдостойніших людей на світі — є моїми найліпшими та найвідданішими друзями. Я міг би вдовольнитися цією заявою, однак мое марнославство хоче долучити до них ще й третього: його я долучаю не лише тому, що він найвизначніший та найблагородніший, і не лише через його високе становище, а й завдяки його власним заслугам перед суспільством та особистим якостям. Але тут — хоча серце моє переповнює вдячність за воістину королівські благодіяння герцога Бедфорда² — ви мусите вибачити мені, якщо вам нагадаю, що саме ви порекомендували мене моему благодійникові.

То якими ж можуть бути ваші заперечення супроти почесної присвяти, на якій я наполягаю? Адже ви так тепло відгукнулися про мою книжку — чому ж вам має бути соромно, бачачи своє ім'я перед присвятою? Отож, сер, якщо вас нічого не бентежить у самій книжці, то вас нічого не може й не повинно ображати й у моїй присвяті. І я зовсім не зобов'язаний відмовлятися від свого права на ваше заступництво та покровительство через те, що ви похвалили мою книжку, бо хоча я багато чим вам завдячую, однак похвалу цю я не додаю до загальної лічби, бо в ній дружба, я переконаний, не відіграє жодної ролі, адже вона нездатна вплинути ні на ваше судження, ні на вашу безсторонність. Ваш ворог у будь-який час може розраховувати на вашу похвалу, лише на правду заслуживши її; найбільше ж, на що можуть розраховувати ваші друзі, що схибили — це ваше мовчання, або ж — якщо провина надто серйозна — на лагідну поблажливість.

Словом, сер, я підозрюю, що істинна причина вашої відмови виконати мое прохання полягає в нелюбові до публічної похвали. Я вже помітив, що ви — так само, як і двоє інших моїх друзів — з великою неохотою сприймаєте саме лише згадування про власні чесноти, адже, як сказав один великий поет про

¹ Вочевидь, ідеться про Джорджа Литтлтона та Ральфа Аллена. Ральф Аллен (1694–1764), якому Філдінг присвятив свій останній роман «Амелія», був, за визнанням самого Філдінга, рідкісним винятком у середовищі представників англійської буржуазії XVIII століття. Аллен почав свою кар'єру на посаді дрібного поштового службовця в Баті й закінчив життя мільйонером. Разом із Литтлтоном Аллен став прототипом сквайра Олворсі. Після смерті Філдінга Аллен надавав матеріальну допомогу сім'ї письменника.

² Герцог Бедфордський або герцог Бедфорд (Джон Рессел; 1710–1771) — впливовий член тієї ж політичної групи, до якої належав і Литтлтон. Ймовірно, саме за його сприяння Філдінга у 1748 році призначили мировим суддею; пізніше письменник жив у його будинку на Боу-стріт.

таких, як ви (бо він цілком справедливо міг би сказати це про всіх трьох), ви «Робите добро потайки, і червонієте, коли про це стає відомо».¹

Якщо люди такого складу соромляться похвал більше, ніж інші — осуду, то наскільки ж справедливими мусять бути ваші побоювання довірити мому перу власне ім'я! І як би страшився нападок автора будь-хто інший, хто отримав би від нього стільки ж образ, скільки я від вас виявив прихильності!

І хіба ж страх огуди не росте пропорційно до величини провини, в якій ми відчуваємо себе винними? Якщо, скажімо, все наше життя постійно давало нам матеріал для сатири, то як же нам не тремтіти, якщо воно потрапляє до рук роздратованого критика? У нашому ж випадку, сер, якщо ми застосуємо все це, беручи до уваги вашу скромність та відразу до панегіриків — тоді ваші побоювання щодо мене видаватимуться цілком справедливими.

І все-таки ви мали б винагородити моє честолюбство хоча б тому, що я завжди радше віддаватиму перевагу вашим бажанням, ніж вдовольняти му свої. Яскравим доказом сього слугуватиме нинішнє звернення, в котрому я вирішив наслідувати приклад усіх інших авторів, які пишуть присвяти; тож я пишу не те, чого мій покровитель насправді заслуговує, а те, що він читатиме з більшим задоволенням.

Відтак без подальшого вступу репрезентую вам працю кількох років мого життя. Які в ній є достоїнства, вам уже відомо. Якщо завдяки вашому доброзичливому відгуку я відчув певну повагу до неї, то цього не можна приписати марнославству — бо я так само беззастережно погодився б із вашою думкою, якби вона була на користь твору якогось іншого автора. Принаймні мені вільно сказати, що якби я вбачав у своєму творі якийсь суттєвий недолік, то ви були б останнім, до кого я звернувся б за покровительством.

Сподіваюсь, що ім'я мого патрона кожному, хто лише береться до читання сього твору, буде запорукою, що він не знайде в ньому нічого недозволеного стосовно релігії та доброчесності; нічого несумісного із суворими правилами пристойності; нічого такого, що могло б образити найцнотливіші погляди. Навпаки: я заявляю, що щиро намагався зобразити доброту й невинність у найвигіднішому світлі. Вас має потішити, що цієї мети я досягнув і, сказати правду, її найлегше досягти в книгах такого жанру, бо приклад — це свого роду картина, на якій доброчесність стає немовби об'єктом споглядання і вражає нас тією красою, яка, за твердженням Платона, постає тут у своїй неприкритій красі.

¹ Ці слова приписують англійському поетові Александрові Поупу (Alexander Pope; 1688–1744) і запозичені, вочевидь, із його поеми «Проби про людину» (англ. «Essay on Man»; 1733–1734).

Крім розкриття краси доброчесності на радість людства, я намагався на догоду сій чесноті навести аргумент сильніший, переконуючи людей, що прагнути її — в їхніх власних інтересах. Із цією метою я показав, що жодне усвідомлення провини не здатне компенсувати втрату душевного спокою — незмінного супутника невинності та доброчесності — й у жодний спосіб не в змозі врівноважити зло тривоги та жаху, що їх провини натомість поселяє в наших душах. І знову ж таки — позаяк самі по собі ці надбання, зазвичай, нічого не варті, а засоби досягнення є здебільшого низькими й ганебними, то, в найкращому випадку, вони є ненадійними й завжди сповнені небезпек. І, нарешті, я всіляко намагався насаджувати поняття, що доброчесності та невинності можна зашкодити хіба що нерозважливістю, яка сама-одна лише й заманює людей у пастку, котру розставляють для неї обман і підлість — мораль, над якою я вельми працюювато трудився, адже засвоєння її з-поміж усього іншого найлегше може увінчатися успіхом, оскільки, гадаю, набагато легше зробити добрих людей мудрими, ніж поганих — добрими.

Для досягнення цієї мети я використав у моїй історії всю свою дотепність і гумор, на які лише був здатен, аби, всіляко висміюючи людські пороки та безрозсудства, відучити від них людей. Наскільки я досягнув у цьому доброму починанні успіху — судити неупередженому читачеві, до якого маю лише два прохання: по-перше, не шукати в цьому творі досконалості, а, по-друге, поставитися з певною долею поблажливості до окремих частин його, якщо в них не знайдеться тих чеснот, яких, сподіваюся, не позбавлені інші його частини.

Я не затримуватиму вас далі, сер. Насправді в мене вийшла ціла передмова, хоча я заявив, що маю намір написати присвяту. Але чи ж могло бути інакше? Хвалити вас я не наслідуюся, тож єдиний спосіб, як мені цього уникнути, хоча ви не полишаєте моїх думок — зберігати мовчання або скерувати свої думки на інший предмет.

Тож прошу вибачити мені те, що я сказав у сьому посланні не лише без вашої згоди, а й цілковито всупереч їй, і дозвольте, принаймні публічно, заявити, що

з величезною повагою та вдячністю залишаюся
вельми відданим вам, сер, покірний слуга ваш,
Генрі Філдінг

*яка містить стільки відомостей
про народження знайди, скільки
потрібно чи принаймні необхідно знати
читачеві на початку цієї історії.*

Книга I

РОЗДІЛ I.

Вступ, або ж перелік страв учти

Автор повинен розглядати себе не як джентльмена, що влаштовує званий обід чи безкоштовне частування, а як людину, яка тримає громадську харчівню, де кожен годується за власні гроші. У першому разі добре відомо, що господар пригоспає тими наїдками, якими захоче, й хоча це може і не відповідати смакам гостей, а то й цілком їм суперечити, ті не повинні прискіпуватися до нього — о ні! — навпаки, добре виховання вимагає від них на словах хвалити й виславляти все, що їм подадуть. Зовсім не те чекає на власника таверни. Люди, які платять за те, що їдять, наполягатимуть на задоволенні своїх смаків, хай би якими вибагливими чи вишуканими вони не були — і якщо щось їм буде не до вподоби, вони неодмінно скористаються своїм правом гудити, паплюжити й навіть послати під три чорти преславний обід.

Для того, щоб уберегти відвідувачів від такого розчарування, чесний і добропорядний господар пропонує їм карту наїдків, із якою може ознайомитися кожен охочий, зайшовши у заклад; а вже ознайомившись із запропонованим частуванням, може або залишитися та вдовольнитися тим, що йому приготують, або ж вирушити в якусь іншу їдальню, яка краще задовольнятиме його смаки.

Позаяк ми не вважаємо ганебним послуговуватися кмітливістю й тямущістю будь-кого, хто здатен нас чогось навчити, то теж вдамося до методи сих чесних рестораторів і не обмежимося лише загальним меню всього нашого подальшого частування, а запропонуємо нашому читачеві детальний опис кожної страви, яка подаватиметься у цьому та в кожному з наступних томів.

Провізією нам слугуватиме не що інше, як Людська Натура. І я не боюся, що мій розсудливий читач, хоча б і з найвибагливішим смаком, почне нарікати чи крутити носом і висловлювати незадоволення через те, що я запропонував лише один предмет. Адже й черепахове м'ясо — що добре відомо абиякому олддерменові з Брістоля, який пречудово розбирається в найдках завдяки власному багаторічному досвіду, — крім вишуканої й ніжної спинки та животика під панциром, містить у собі ще й інші їстівні частини; так само й освічений читач не може не знати, що й людська натура, означена тут однією загальною назвою, вирізняється надзвичайним різноманіттям, і що майстерний кухар швидше перебере увесь арсенал тваринної та рослинної їжі у світі, ніж автор вичерпає таку безмежну тему. Припускаю, що люди з вишуканим смаком можуть заперечити, що страва буде надто простою й тривіальною — але хіба ж не це складає суть усіх романів, п'єс і поем, якими завалено шинкваси? Багато вишуканих страв може забракувати любитель тонких насолод, проголосивши їх простими та буденними через те, що їх подають у жалюгідних місцинах під тією ж назвою. Насправді ж істинну людську натуру в книжках знайти так само важко, як байоннську шинку чи болонську ковбасу у крамничках.

Але головне — якщо продовжити ту саму метафору — полягає в тому, як таку страву приготувати, бо, за словами містера Поупа¹:

«Що кожен часто знає, та не вміє влучно у слова вкладати²».

Та сама тварина, певна частина якої мала честь бути з'їденою за обідом у герцога, водночас може бути огуджена в іншій своїй частині; а якісь шматки її взагалі могли теліпатися на гакові в найогиднішій м'ясарні. То в чому ж тоді різниця між їжею вельможі та воротаря — якщо обидва обідають тією самою яловичиною чи телятиною — як не в приправах, приготуванні, гарнірі, способі подачі та сервіруванні? Тому одна страва збуджує й розпалює і наймлявіший апетит, а інша відштовхує та притлумлює найгостріший та найсильніший голод.

Так само цінність інтелектуального частування полягає не так у самому предметові, як в авторській майстерності подати його як належить. Отож, як же ж втішиться наш читач, виявивши, що ми у своєму опусі послідовно дотримувалися найважливіших засад найкращого кухаря, якого породжувала

¹ Александер Поуп (Alexander Pope; 1688–1744) — англійський поет XVIII століття, реформатор англійської віршованої прозодії (т.зв. «героїчного куплету»), перекладач Гомерової «Іліади» сучасним (на той час) віршем, сатирик, філософ (автор віршованого «Досвіду (Проби) про критику») — «An Essay on Criticism», вид. 1711); наведені рядки узяті з поеми «Проба (Досвід) про критику».

² Переклад Лесі Лисенко.

наша доба, а можливо, навіть вік Геліогабала!¹ Подібний кухмістер, як добре відомо всім охочим до смачненького, починає з того, що подає найпростіші наїдки своїм зголоднілим гостям і поступово — мірою того, як вони «накладають возика» — переходить до найдовершеніших соусів та приправ. Так само й ми запропонуємо спочатку людську натуру непересиченому апетитові нашого читача — в тому простому та природному вигляді, в якому можна її знайти в нашій країні, — а тоді вже посічемо нашу страву, перемішаємо та присмачимо її гострими й пікантними французькими та італійськими приправами удаваності та моральних вад, які з надлишком постачають нам королівські двори та великі міста. Не маємо сумніву, що за допомогою цих засобів нам вдасться спокусити нашого читача перечитувати наш твір нескінченно — так само, як згаданий нами великий кухмістер здатен спонукати своїх їдців споживати їжу без міри.

Виклавши все згадане, ми далі вже не моритимемо голодом тих, кому припала до смаку наша «карта наїдків» і перейдемо відразу до першої страви нашої учти.

РОЗДІЛ II.

Короткий опис сквайра Олворсі² та детальніші відомості про міс³ Бріджет Олворсі, його сестру

У тій частині західної половини нашого королівства, яку зазвичай іменують Сомерсетшир, не так давно мешкав, а може, ще й досі мешкає джентльмен на ім'я Олворсі, якого справедливо можна назвати мазунчиком і природи, і фортуни — бо обидві вони немовби позмагалися за те, аби якнайбільше його обдарувати та облагодіяти. Із цього погляду природа була навіть успішнішою, бо вона наділила його численними дарами; натомість у розпорядженні

¹ Геліогабал, або Елагабал (Marcus Aurelius Antoninus Heliogabalus; *204–222) — римський імператор з династії Северів з червня 218 р. по березень 222 р.

² Олворсі — Вседостойний.

³ За часів Філдінга, вочевидь, не було усталених та чітко визначених форм звертання до заміжніх та незаміжніх жінок різних суспільних класів. Звідси, ймовірно, і відбувається певна плутанина у звертанні до представниць жіночої статі в романі «Том Джонс». Так, уже на початку свого твору автор навперемін називає незаміжню сестру містера Олворсі то *mis*, то *micis* Бріджет, відтак звертання *micis* не має стосунку до сімейного статусу й означає просто *пані*. Так само, як звертання *мадам* до молоді незаміжньої дівчини або ж до її служниці свідчило лише про те, що у XVIII столітті ще зберігалось первісне значення французького *ma dame*, абсолютно тотожного тогочасному англійському *my lady*. У нашому перекладі ми зберігаємо усі особливості тогочасних гоноративів.

фортуни був лише один дар, і його вже вона відвалила так щедро, що багато хто вважатиме, що цей її дарунок із надлишком перевершує все подароване природою. Від першої з них він отримав приємну зовнішність, міцну статуру, ясний розум та зичливе серце — а завдяки другій вступив у володіння одним із найбільших маєтків королівства.

Сей джентльмен замолоду одружився з вельми достойною та вродливою жінкою, яку кохав до самозабуття; від неї він мав трьох дітей, але всі вони померли ще в дитячі роки. Він мав нещастя поховати також і свою кохану дружину, що сталося приблизно за п'ять років до того, як розпочалася наша історія. Цю важку втрату він пережив стоїчно, як людина розсудлива, хоча, мусимо визнати, частенько він висловлювався доволі химерно, бо незрідка казав, що й досі вважає себе одруженим, стверджуючи, що його дружина вирушила у подорож трохи раніше за нього — в мандрівку, в яку він, безперечно, рано чи пізно піде слідом за нею; тож немає жодного сумніву, що він зустріне її з нею в місці, де вони вже ніколи не розлучаться — судження, через які одна частина сусідів ставила під сумнів його здоровий глузд, друга — його релігійність, а третя — щирість.

Тепер він здебільшого жив відлюдником у сільській глушині із сестрою, до якої відчував найніжнішу приязнь. Ся леді трохи переступила тридцятилітній рубіж — вік, коли, на думку злостивців, уже пристойно називатися старою дівою. Вона була з тих жінок, яких ми вихваляємо радше за високі моральні якості, ніж за красу, та яких представниці навіть власної статі називають «пречудовими жінками» — авжеж, із тих, про яких зазвичай кажуть: «дуже порядна жінка». А й справді — вона була далека від того, щоб жалкувати, що не є красунею, і згадувала про подібну чесноту — якщо це можна вважати чеснотою — не інакше, як зі зневагою, бо навіть частенько дякувала Богові за те, що не така гарна, як міс Ім'ярек, що її краса завела в неабияку халепу, якої та леді, либонь, могла б уникнути. Міс Бріджет Олворсі (бо саме так звали сю леді) цілком справедливо вважала жіночі принади лише пасткою для себе — так само, як і для всіх інших; однак, попри власну безпеку, вона була настільки обачною у своїй поведінці й трималася настільки обережно, неначе на неї були розставлені геть усі пастки, призначені для її статі.

І справді, я помітив, хоча це може видатися читачеві й незбагненим, що така її обачна настороженість радше нагадувала заgonи місцевої міліції¹, готові тим затятіше виконувати свої обов'язки, чим меншою є небезпека. Подібна обачність доволі ганебно й малодушно полишає перших красунь, що їх так жадають, бажають і прагнуть усі чоловіки, красунь, перед якими вони

¹ Trained bands — заgonи англійської міліції в XIV–XVIII ст.

мліють, падають ниць і розставляють усі можливі тенета, проте ця обачність ні на крок не відступає від жінок того високого ґтибу, до якого сильна стать відчуває глибоку й побожну повагу та яких (гадаю, лише через розпач зазнати поразки) вони так ніколи й не наважуються атакувати.

Читачу, перш ніж ми продовжимо сю історію, вважаю за потрібне попередити тебе, що відхилятимуся від нашої розповіді при першій же нагоді; а коли це робити, мені знати краще, ніж будь-якому критику; і тут я б іще хотів додати таке: нехай би критики займалися власними справами і не пхали носа у справи інших та твори, які аж ніяк їх не стосуються, і допоки вони не нададуть мені доказів своїх повноважень бути суддями, я й не зважатиму на їхні присуди.

РОЗДІЛ ІІІ.

Дивний випадок, який стався з містером Олворсі,
коли він повертався додому. Благопристойна поведінка
місіс Дебори Вілкінз із кількома осудливими ремарками стосовно
незаконнонароджених дітей

У попередньому розділі я вже повідомляв читачеві, що містер Олворсі успадкував великі статки; він мав добре серце, але не мав сім'ї. Із цього, без сумніву, багато хто виснує, що жив він як чесний чоловік, нікому не боргував ані шилінга, користався лише тим, що йому належало, вміло вів господарство, щедро частував сусідів, виступав добродинцем для бідних — себто, для тих, хто воліє ліпше просити милостиню, ніж працювати, — кидаючи їм крихти зі свого столу, і що насамкінець він помер багатієм, залишивши по собі притулок для убогих.

І справді, він багато що з цього робив; однак якби він обмежився лише таким, то я сам би доручив йому увіковічити своє ім'я на гарненькій пам'ятній дошці над входом у притулок.

Але темою нашої розповіді будуть справи незвичайніші — інакше я лише змарную свій час, викладаючи на папері таку чималу історію — аби й ти, мій проникливий читачу, міг із неабиякою користю та задоволенням помандрувати сторінками твору, який дехто з авторів-жартівників встиг уже охрестити «Історією Англії».

Повних три місяці містер Олворсі пробув у Лондоні в якихось особливих справах, про які я нічого не знаю, однак, вочевидь, дуже важливих — судячи з того, що вони так надовго затримали його далеко від дому, хоча зазвичай він не полишав свій маєток навіть на місяць. Він повернувся додому пізно ввечері та, нашвидкуруч повечерявши в товаристві сестри, пішов, вельми втомлений, до своєї кімнати. Там, простоявши кілька хвилин навколішки в молитві, —

звичка, якої не порушував за жодних обставин, — він саме збирався лягти до ліжка, коли, відкинувши ковдру, на свій крайній подив уздрів там загорнене в якусь грубу шматину немовля, що міцно й солодко спало на простирадлі. Кілька хвилин він стояв, спантеличений картиною, та позаяк добросердність завжди перемагала в ньому, невдовзі містеру Олворсі стало шкода бідолашного маляти перед ним. Він подзвонив і наказав негайно розбудити та покликати немолоду служницю, а сам тим часом зацікавлено розглядав красу невинності, яка постала перед ним з усією свіжістю, притаманною сплячим немовлятам, і, поглинутий власними думками, забувся настільки, що коли матрона увійшла, то побачила його в самій лише спідній сорочці. А між тим служниця дала своєму господареві достатньо часу, щоб одягнутися: з поваги до нього та з огляду на пристойність вона й сама провела не одну хвилину, поправляючи волосся перед дзеркалом, не зважаючи на той поспіх, з яким її прикликав лакей і попри те, що її господаря, можливо, розбив апоплексичний удар або з ним сталося якесь інше лихо.

Тому немає нічого дивного, що така особа, яка сама суворо дотримується правил пристойності, може бути неабияк шокована найменшим відхиленням від цих правил в інших. Отож, щойно вона відчинила двері й побачила свого господаря біля ліжка зі свічкою в руці в самій нічній сорочці, то відсахнулася в страшному перелякові та, ймовірно, зімліла б, якби він вчасно не згадав, що не зовсім одягнений і не поклав край її страхам, попросивши її побути за дверима, поки він не накине на себе якийсь одяг, аби не бентежити невинний зір пані Дебори Вілкінз; адже вона, хоча й дожила до п'ятдесят другого року життя, присягалася, що зроду-віку не бачила чоловіка без камзола. Зубоскали та цинічні дотепники, можливо, почнуть насміхатися з такого її переляку, але мій поважніший читач, узявши до уваги нічну пору й те, як негадано матрону підняли з ліжка та вигляд, у якому вона застала свого господаря, вповні зрозуміє і навіть схвалить таку її поведінку — хіба що подібна обачність, що має бути притаманна дівицям у той період життя, якого досягла місіс Дебора Вілкінз, трохи зменшить його захват.

Отож, коли місіс Дебора Вілкінз повернулася до кімнати і господар повідав їй про знайдене немовля, то вона була налякана навіть більше, ніж він і не могла втриматися від вигуку, а в її погляді та голосі з'явився жах:

— Господи Боже, що ж тепер робити?

Містер Олворсі відповів, що вона притьмом має потурбуватися про немовля, а вранці він розпорядиться підшукати годувальницю.

— Слухаю, сер, — сказала вона, — і сподіваюся, що ваша милість віддасть наказ заарештувати ту хвойду, його матір; бо це має бути хтось, хто мешкає

по сусідству; і я б сама хотіла бачити, як її доправлятимуть у Брайдвелл¹, відшмагавши перед тим на задку візка. Воістину тих шльондр як не карай, а все буде мало! І присягаюся, що це в неї не вперше! Яке нахабство — підкласти немовля вашій милості!

— Підкласти його мені, Деборо? — озвався Олворсі. — Не думаю, що в неї були такі наміри. Гадаю, вона вдалася до такого способу, аби забезпечити свою дитину; і, по щирості, я навіть радий, що вона не зробила нічого гіршого.

— Вже й не знаю, що може бути гіршого! — вигукнула Дебора. — Бо такі розпусниці підкидають плоди своїх гріхів під двері чесних чоловіків, і хоча ваша милість добре знає, що ви непричетні до цього, однак світ схильний до осуду, й траплялось чимало випадків, коли чесні чоловіки змушені були ставати батьками дітей, про яких вони ні сном ні духом не відали; і якщо ваша милість візьме турботи про дитину на себе, це зародить у людях підозри; крім того, чому ваша милість повинна робити те, чим має опікуватись парафія? Як на мене — якби то була дитина якогось порядного чоловіка, то ще нехай... Тож, що стосується мене, то мені навіть гидко торкнутися такого вилупка: я їх навіть і за людей не вважаю. Тьху! Як воно смердить! І дух у нього не християнський! Якби я насмілилася давати вам поради, то на вашому місці я поклала би його у кошик, віднесла під двері церковного старости й залишила там. Ніч тепла — хіба що трохи вітряно і накрапає дощ — але якщо дитя як слід загорнути і покласти в теплий кошик, то два проти одного, що воно доживе до ранку, допоки його не знайдуть. А як ні... — то ми виконали свій обов'язок, належно потурбувавшись про нього; а для таких створінь, можливо, навіть краще померти невинними немовлятами, ніж вирости й піти стежкою своїх матерів, бо нічого кращого від них і не очікують.

Деякі вислови у цій промові могли б образити містера Олворсі, якби він уважно її слухав, але він саме підставив палець немовляті, яке, легенько стискаючи перст, немовби благало про допомогу і цим однозначно переважило елоквенцію місіс Дебори, навіть якби та була вдсятеро красномовнішою. Отож, містер Олворсі розпорядився, щоб місіс Дебора віднесла немовля до себе в ліжку, а сам він прикликав служку, щоб той потурбувався про кашку й таке інше, якби немовля прокинулося. Він також наказав, щоб на ранок приготували пелюшки для немовляти і щоб дитя принесли йому вранці, щойно воно прокинеться.

¹ Брайдвелл — в'язниця в Лондоні з суворим режимом. Була відома тим, що утримання в ній було «гіршим за смерть». Проіснувала до 1894 року, коли була знесена. Ця назва стала синонімом поліцейських відділків та місць утримання під вартою в Англії та Ірландії.

Ї такою була тямущість місіс Вілкінз, і таку повагу відчувала вона до містера Олворсі, в будинку якого займала пречудове місце, що вона безумовно підкорилася його категоричним наказам. Отож вона взяла немовля на руки й уже без помітної відрази до незаконності його появи на світ провістила, що це — милий малюк, і відтак подріботіла до своєї кімнати. А містер Олворсі поринув у той приємний сон, яким спрагле добра серце схильне втішатися, коли буває нарешті цілком задоволене. Позаяк такий сон є набагато милішим за той же сон після тривного обіду, то я доклав би ще трохи зусиль, щоб уповні змалювати його принади своєму читачеві — якби лише знав, яку прогулянку на свіжому повітрі порекомендувати тому, щоб і він надбав подібний апетит.

РОЗДІЛ IV.

**Небезпека для читацького карку через карколомний опис,
але все закінчується гаразд. Велика поблажливість міс Бріджет Олворсі**

Готичний стиль в архітектурі не міг би породити нічого шляхетнішого, ніж будинок містера Олворсі. У ньому була якась велич, що викликала трепет, і він міг позмагатися з найкращими зразками грецької архітектури. Всередині він був такий самий зручний, як і солідний зовні.

Стояв він на південно-східному схилі пагорба, однак ближче до підніжжя, ніж до вершини — так, що з північного сходу був захищений гайком із древніх дубів, які кучерявилися над ним, поступово підіймаючись, приблизно з пів милі, — тобто достатньо високо, щоб звідти можна було помилуватися пречудовим краєвидом долини, яка лежала внизу. У центрі гайка спускалася до будинку премила галявинка, а зі вкритої ялинками скелі у її верхній частині било повноводе джерело, утворюючи безперервний каскад заввишки близько тридцяти футів, який спадав не з прискалку на прискалок, а лився природним потоком вищербленим і порослим мохом камінням аж до самого підніжжя скелі, а вже там весело збігав кременистим річищем, долаючи тепер уже значно меншу кількість прискалків, і нарешті, приблизно за чверть милі нижче від південної стіни будинку, біля самого підніжжя схилу впадав в озеро, яким можна було помилуватися з усіх вікон фасаду. Із цього озера, яке містилося в центрі облямованої групками буків та в'язів прегарної рівнини, що слугувала пасовищем для овець, витікала річка, звиваючись упродовж кількох миль між дивовижним буянням мальовничих лук та лісів, нарешті впадала в море, утворюючи широкий рукав із острівцем посередині, що за-туляв собою дальшу панораму.

ЗМІСТ

Вступ	7
КНИГА I , яка містить стільки відомостей про народження знайди, скільки потрібно чи принаймні необхідно знати читачеві на початку цієї історії	
<i>Розділ I</i> . Вступ, або ж перелік страв учти	11
<i>Розділ II</i> . Короткий опис сквайра Олворсі та детальніші відомості про міс Бріджет Олворсі, його сестру	13
<i>Розділ III</i> . Дивний випадок, який стався з містером Олворсі, коли він повертався додому. Благопристойна поведінка місіс Дебори Вілкінз із кількома осудливими ремарками стосовно незаконно-народжених дітей	15
<i>Розділ IV</i> . Небезпека для читацького карку через карколомний опис, але все закінчується гаразд. Велика поблажливість міс Бріджет Олворсі	18
<i>Розділ V</i> . Що містить цілком звичні речі з вельми незвичними зауваженнями стосовно них	20
<i>Розділ VI</i> . Місіс Дебора вводиться у середовище парафіян за допомогою порівняння. Короткі зауваження про Дженні Джонс — з описом усіх тих труднощів та ускладнень, які можуть спіткати молоду жінку на шляху пізнання	21
<i>Розділ VII</i> , який містить такі серйозні речі, що читач впродовж усього нього жодного разу не засміється — якщо він не має наміру покепкувати зі самого автора	24
<i>Розділ VIII</i> . Діалог між міс Бріджет та Деборою, який, на відміну від попереднього, містить більше втішного, ніж повчального	28
<i>Розділ IX</i> , у якому міститься дещо, що здивує читача	31
<i>Розділ X</i> . Гостинність містера Олворсі; короткі начерки характерів двох братів — лікаря та капітана, стосовно яких сей джентльмен виявив гостинність	33
<i>Розділ XI</i> , у якому міститься багато правил та кілька прикладів стосовно того, як люди закохуються: описи краси та інших розсудливих спонук до шлюбу	36
<i>Розділ XII</i> , у якому міститься те, що, можливо, й очікує знайти у ньому читач	40
<i>Розділ XIII</i> , який завершує першу книгу і містить у собі приклад невдячності, що, як ми сподіваємося, видасться читачеві протиприродною	43

КНИГА II , що містить сцени подружнього щастя в різні періоди життя, а також різноманітні події протягом перших двох років після укладення шлюбу між капітаном Блайфілом та міс Бріджет Олворсі	
<i>Розділ I</i> , у якому показано, якого роду є ця історія, до чого вона подібна, а до чого — ні	45
<i>Розділ II</i> . Біблійні перестороги щодо виявлення надмірної прихильності до незаконнонароджених дітей; велике відкриття, зроблене місіс Деборою Вілкінз	47
<i>Розділ III</i> . Опис домашнього врядування, заснованого на правилах, які прямо суперечать принципам Арістотеля	49
<i>Розділ IV</i> , який містить одну з найкривавіших битв чи то двобоїв, будь-коли записаних у сімейних хроніках	53
<i>Розділ V</i> , у якому міститься чимало поживи для роздумів та обговорення читача	56
<i>Розділ VI</i> . Судилище над Партріджем, учителем, за звинуваченням у розпусті; свідчення його дружини; короткі роздуми про мудрість наших законів, а також інші важливі речі, які будуть найбільше до вподоби тим, хто найкраще їх утямить	61
<i>Розділ VII</i> . Стислий нарис блаженства, яке розважливе подружжя може отримати з ненависті — з короткою апологією тих, хто дивиться крізь пальці на недоліки своїх друзів	66
<i>Розділ VIII</i> . Рецепт повернення втраченого кохання дружини, який ніколи не підводив навіть у найбезнадійніших випадках	69
<i>Розділ IX</i> . Докази безпомилковості згаданого припису, про що свідчать ламентациї вдови; а також інші, невіддільні від смерті атрибути — лікарі тощо — з належною епітафією	70
КНИГА III , яка містить найпам'ятніші події, які сталися в сім'ї містера Олворсі відтоді, як малому Томмі Джонсу виповнилося 14 і до досягнення ним 19-річного віку. У цій книзі читач також може помітити певні поради стосовно освіти дітей	
<i>Розділ I</i> , який містить мало що, а то й нічого	75
<i>Розділ II</i> . Герой цієї довжелезної історії з'являється з дуже поганими знаменнями. Маленька історійка такого низького штибу, що дехто навіть повважає, що вона не гідна їхньої уваги. Кілька слів про сквайра, і трохи більше — про егеря та вчителя	76
<i>Розділ III</i> . Особи містера Сквейра, філософа, та містера Твакема, богослова, з долученням диспуту...	81
<i>Розділ IV</i> , який містить необхідне виправдання автора; дитяча сварка, яка, можливо, також потребує виправдання	83
<i>Розділ V</i> . Думки богослова та філософа стосовно обох хлопців із викладенням підстав для таких думок, та інше	86

<i>Розділ VI</i> , у якому наводяться кращі обґрунтування для думок із попереднього розділу	89
<i>Розділ VII</i> , у якому на сцені з'являється сам автор	92
<i>Розділ VIII</i> . Дитячий вчинок, у якому, однак, проглядається природна доброта Тома Джонса	94
<i>Розділ IX</i> , у якому подано переступ набагато прикріший — із коментарями Твакема та Сквейра	96
<i>Розділ X</i> , у якому молодий Блайфіл та Джонс постають у різному світлі	98

КНИГА IV, яка охоплює рік часу

<i>Розділ I</i> , що займає п'ять аркушів паперу	101
<i>Розділ II</i> . Короткий натяк на те, що ми можемо створити в піднесеному стилі, із описом міс Софії Вестерн.	103
<i>Розділ III</i> , у якому оповідь повертається вспак, щоб нагадати про незначний випадок, що стався за кілька років до того й, попри свою незначність, мав певні наслідки	108
<i>Розділ IV</i> , який містить такі глибокі та серйозні речі, що читач, либонь, не отримає від нього жодного задоволення	110
<i>Розділ V</i> , зміст якого сподобається усім	113
<i>Розділ VI</i> . Виправдання нечутливості містера Джонса до чару прекрасної Софії — чим ми, либонь, вельми зашкодимо йому в очах галантних і дотепних джентльменів, які захоплюються героями більшості сучасних комедій	117
<i>Розділ VII</i> . Найкоротший розділ у цій книзі	121
<i>Розділ VIII</i> . Битва, оспівана музою в гомерівському стилі, яку може оцінити лише читач, вихований на класичній літературі	122
<i>Розділ IX</i> . У якому йдеться про справи аж ніяк не мирного характеру	128
<i>Розділ X</i> . Історія, яку розповів містер Саплл, парафіяльний священник. Проникливість містера Вестерна. Його велика любов до доньки та любов, якою вона платить йому	130
<i>Розділ XI</i> . Моллі Сірім заледве вдається врятуватися; задля кількох зауважень ми змушені зануритися доволі глибоко в людську натуру	134
<i>Розділ XII</i> , у якому викладено предмети набагато зрозуміліші, однак вони впливають із того самого джерела, що й описані в попередньому розділі	138
<i>Розділ XIII</i> . Жахливий випадок, який стався із Софією. Лицарська поведінка Джонса і ще жахливіші наслідки такої поведінки для юної леді. Короткий відступ на користь жіночої статі	140
<i>Розділ XIV</i> . Прибуття хірурга. Його маніпуляції та довгий діалог між Софією та її покоївкою	143

КНИГА V, що охоплює період часу трохи довший, ніж пів року

<i>Розділ I</i> . Про серйозне в літературі та з якою метою воно вводиться	149
<i>Розділ II</i> , в якому містер Джонс під час вимушеного усамітнення стає об'єктом численних дружніх візитів — із тонкими штрихами любовної пристрасі, ледве помітними для незброєного ока	153
<i>Розділ III</i> , про який усі, в кого немає серця, подумують: тут забагато галасу даремно	157
<i>Розділ IV</i> . Маленький розділ із описом малозначного випадку	159
<i>Розділ V</i> . Дуже довгий розділ, що містить вельми серйозну подію	162
<i>Розділ VI</i> , при порівнянні якого з попереднім читач, імовірно, виправить деякі випадки неправильного вживання слова «кохання», чим він грішив раніше	168
<i>Розділ VII</i> , у якому містер Олворсі з'являється на одрі хвороби	173
<i>Розділ VIII</i> , який містить речі радше природні, ніж приємні	178
<i>Розділ IX</i> , який, поміж іншим, може слугувати коментарем до висловлювання Есхіна про те, що «сп'яніння виказує думки людини так само, як дзеркало — її зовнішність»	182
<i>Розділ X</i> , який підтверджує справедливості спостережень Овідія та низки інших поважних письменників, які неспростовно доводили, що вино часто стає предтечею нездержливості	186
<i>Розділ XI</i> , у якому довжелезне — протяжністю на мило — порівняння в душі містера Поупа готує читача до найкривавішої битви, яка лише могла відбутися без застосування заліза та криці	189
<i>Розділ XII</i> , у якому змальовано видовище більш зворушливе, ніж здатна спричинити вся кров Твакема і Блайфіла та ще двадцяти таких, як вони	192

КНИГА VI, що охоплює приблизно три тижні

<i>Розділ I</i> . Про кохання	197
<i>Розділ II</i> . Характер місіс Вестерн. Її велика вченість і неабияке знання світу, а також приклад її глибокої проникливості, якої вона набула завдяки цим перевагам	199
<i>Розділ III</i> , що містить два виклики критикам	205
<i>Розділ IV</i> , що містить різні цікаві речі	208
<i>Розділ V</i> , у якому повідомляється, що відбулося між Софією та її тіткою	210
<i>Розділ VI</i> , який містить діалог між Софією та місіс Онорою, що здатен трохи зменшити розчулення, котре могла викликати в серці співчутливого читача попередня сцена	214
<i>Розділ VII</i> . Картина формального залицяння, виконана в мініатюрі — як і належить її зображати — та сцена ніжніша, намальована в натуральну величину	217
<i>Розділ VIII</i> . Зустріч Джонса із Софією	220

<i>Розділ IX</i> , набагато бурхливіший, ніж попередній	222
<i>Розділ X</i> , у якому містер Вестерн приходить з візитом до містера Олворсі . . .	226
<i>Розділ XI</i> , короткий розділ, у якому, однак, достатньо матеріалу, щоб розчулити доброзичливого читача	230
<i>Розділ XII</i> , що містить любовні листи тощо	232
<i>Розділ XIII</i> . Поведінка Софії за обставин, які склалися, що її не засудить жодна з представниць її статі, котра здатна вчинити так само. А також розгляд дражливого питання перед судом совісті	235
<i>Розділ XIV</i> , короткий розділ, що містить коротку розмову між сквайром Вестерном і його сестрою	239

КНИГА VII, що охоплює три дні

<i>Розділ I</i> . Порівняння світу зі сценою	241
<i>Розділ II</i> , що містить розмову містера Джонса із самим собою	246
<i>Розділ III</i> , який містить кілька розмов	247
<i>Розділ IV</i> . Портрет сільської леді, змальований з натури	252
<i>Розділ V</i> . Шляхетна поведінка Софії стосовно тітки	254
<i>Розділ VI</i> , що містить багато чого	256
<i>Розділ VII</i> . Дивовижне рішення Софії та ще дивовижніша військова хитрість місіс Онори	261
<i>Розділ VIII</i> , що містить сцени сварки — явище доволі звичне	264
<i>Розділ IX</i> . Мудра поведінка містера Вестерна в ролі арбітра. Натяк мировим суддям на риси, які повинні бути притаманні писарям, — із незвичайними прикладами батьківської нерозсудливості та безумства й дочірньої любові	267
<i>Розділ X</i> , який містить декілька речей — можливо, достатньо природних, але низьких	270
<i>Розділ XI</i> . Пригода із загonom солдатів	275
<i>Розділ XII</i> . Пригода з компанією офіцерів	278
<i>Розділ XIII</i> , у якому йдеться про дивовижну спритність господині, велику вченість хірурга та приголомшливу казуїстику лейтенанта	284
<i>Розділ XIV</i> , насправді моторошний, який не слід читати на ніч, особливо на самоті	289
<i>Розділ XV</i> . Завершення попередньої пригоди	294

КНИГА VIII, яка охоплює два дні

<i>Розділ I</i> . Пречудовий розділ, у якому йдеться про дива, — найдовший з-поміж усіх наших вступних розділів	299
<i>Розділ II</i> , в якому господиня заїзду навідує містера Джонса	306
<i>Розділ III</i> , у якому хірург вдруге виходить на сцену	309

<i>Розділ IV</i> , у якому вводиться один із найутішніших цирульників, будь-коли увічнених в історії, із Багдадським цирульником та голярем із «Дон Кіхота» включно	311
<i>Розділ V</i> . Діалог між Джонсом і цирульником	315
<i>Розділ VI</i> , у якому розкриваються й інші таланти Бенджаміна, а також з'ясовується, ким є насправді ця непересічна людина	320
<i>Розділ VII</i> , який містить вагомші підстави поведінки Партриджа, виправдання слабкодухості Джонса та кілька нових пікантних подробиць стосовно господині	323
<i>Розділ VIII</i> . Джонс прибуває у Глостер і зупиняється у «Дзвонах»; характеристика цього закладу, а також наклепника, з яким він там зустрічається	326
<i>Розділ IX</i> , що містить кілька розмов Джонса з Партриджем стосовно кохання, холоду, голоду та інших речей. Партриджеві заледве вдається уникнути викриття Джонсові фатальної таємниці; втім, він, на щастя, стримується	330
<i>Розділ X</i> , у якому наші мандрівники зазнають незвичайної пригоди.	336
<i>Розділ XI</i> , у якому Чоловік-із-Гори починає розповідати свою історію	342
<i>Розділ XII</i> , у якому Чоловік-із-Гори продовжує свою історію	350
<i>Розділ XIII</i> , у якому міститься продовження згаданої історії	355
<i>Розділ XIV</i> , у якому Чоловік-із-Гори завершує свою розповідь.	360
<i>Розділ XV</i> . Коротка історія Європи та цікава розмова між містером Джонсом та Чоловіком-із-Гори	367